

дисциплінарного стягнення. Дані факти виступають у якості гарантій не лише об'єктивного встановлення поточних обставин справи, де розглядається питання застосування дисциплінарного стягнення, але й забезпечення прав персоналу.

Бібліографічні посилання

1. Адміністративне право: Навч. пос. / О. І. Остапенко, З. Р. Кисіль, М.В. Ковалів, Р. В. Кисіль. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 563 с.
2. Ведерніков Ю. А., Шкарупа В. К. Адміністративне право України: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 336с.
3. Про заходи щодо реалізації стратегії реформування державної служби в Україні на 2000-2001 рік: Указ Президента від 26. 07. 2000 р. № 925 / 2000.
4. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця: Наказ Головодержслужби України від 23. 10. 2000 р. №58.
5. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Верховна Рада України; Закон, Статут від 22. 02. 2006 р. № 3460 - IV. [Електронний ресурс]
6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Верховна Рада України; Закон від 23. 06. 2005 р. № 2713-IV [Електронний ресурс].

УДК 328

Козинець О.Г.,

завідуючий кафедрою історії та теорії держави і права, конституційного та адміністративного права,
Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці,
кандидат історичних наук

СТАТУС ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ФРАНЦІЇ

1958 РОКУ

Одним із найважливіших елементів державного механізму є глава держави, тобто особа, яка займає формально вище місце в структурі державних інститутів і водночас здійснює функцію представництва самої держави в цілому. З іншого боку, глава держави розглядається як один з її вищих органів. Інститут глави держави виник і сформувався у період становлення сучасної державності. Але його генеза пов'язана з феодалною державою і навіть з більш ранніми часами, коли правителі не тільки виступали в ролі верховних носіїв влади, а по суті, ототожнювались із самою державою. Сучасна роль глави держави далека від такої. Його статус залежить від форми державного правління у тій чи іншій країні. Реальна роль

глави держави у здійсненні влади багато в чому зумовлена й існуючим політичним режимом.

Політичний устрій, встановлений у Франції в 1958 р., поклав початок існуванню П'ятої республіки і призвів до появи нової форми правління, яка поєднує в собі елементи, характерні і для президентської, і для парламентської республік. Ось чому вона отримала назву змішаної форми правління. Встановлення у Франції П'ятої республіки було викликано рядом причин. Основними серед них були: неефективність державних інститутів Четвертої республіки, неможливість створити політичну більшість, яка б виявила тривалу підтримку уряду, а також соціально-політичні протиріччя у Франції, обумовлені війною в Алжирі.

Конституція Франції 1958 р. побудована за схемою: президент - уряд - парламент. Так, центром усієї політичної системи згідно з Конституцією є Президент, який займає перше місце в ряді конституційних органів держави, який повинен виражати вищу волю держави з проблем першорядного значення і якого обирають на посаду. У президентських республіках і країнах із змішаною республіканською формою правління глава держави обирається шляхом проведення загальних виборів. Ці вибори зазвичай мають прямий характер, хоча зустрічаються і винятки. Так, у Франції Конституція 1958 р. передбачала непрямі вибори глави держави. Зокрема, статті 6 і 7 зазначали, що Президент обирається строком на 7 років виборчою колегією, яка включала членів парламенту, генеральних рад, асамблей заморських територій, а також обраних представників від муніципальних рад. Значну роль в еволюції президентської влади зіграла конституційна реформа 1962 р., здійснена Шарлем де Голлем, яка змінила порядок виборів Президента. Відтепер вибори Президента проходять на основі загального голосування. Тобто, на зміну непрямым прийшли прямі вибори. Так, президент обирається на основі абсолютної більшості поданих голосів виборців. За умов, коли жоден із кандидатів не одержав такої підтримки, проводиться другий тур голосування. В ньому беруть участь два кандидати, за яких було подано найбільше голосів у першому турі. Строк повноважень президентів, як правило, варіюється від чотирьох до семи років. Так, у Конституції Франції 1958 р. президента обирають на максимальний термін за світовими стандартами, а саме на сім років.

Посада президента стає вакантною після закінчення строку повноважень особи, що її займала. Але виникають й інші обставини, які призводять до дострокової вакантності цієї посади. Це смерть, неієздатність або добровільна відставка, а також усунення з посади за наслідками притягнення до відповідальності у порядку імпичменту та інших подібних процедур. Іноді встановлюється порядок дострокового усунення президента з посади за результатами референдуму.

Конституції країн світу по-різному визначають порядок заміщення посади президента, що стала вакантною достроково. Як правило, передбачається тимчасове заміщення посади президента лише до нових виборів, які мають відбутись у найближчий, визначений основними законами

час. У Франції посаду президента тимчасово заміщує голова верхньої палати парламенту.

Особливості конституційного статусу глав держав визначають характер і обсяг їх повноважень. Компетенція глави держави і його інституціональне значення встановлюються в конституціях у загальному вигляді. Заслугове на увагу положення ст. 5 Конституції Франції. Тут зафіксовано, що «Президент Республіки стежить за виконанням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування державних органів, а також спадковість держави». Президент проголошується гарантом національної незалежності, територіальної цілісності і виконання договорів та угод. Як зазначалось, президент Франції зовні стоїть над сферою реалізації виконавчої влади, хоча на практиці він бере активну участь у здійсненні всіх головних урядових повноважень. Такий його статус багато в чому зумовлений тлумаченням положень, які містяться саме в ст. 5 Конституції, зокрема положення про президентський арбітраж.

Концепція президента-арбітра вже давно знайшла своє місце в теорії і практиці французького конституціоналізму. Про арбітраж глави держави говорили ще за часи формування так званої Третьої республіки, тобто у 70-ті роки XIX ст. Традиційно зміст цієї концепції пов'язувався з неприпустимістю привласнення президентом ролі лідера парламентської більшості і керівника уряду. Роль президента-арбітра вподібнювалась функціям спортивного судді: він не повинен був втручатись у діяльність державного механізму і окремих його ланок і мав діяти у виняткових випадках, коли виникала кризова ситуація. Такий підхід до визначення президентського арбітражу був у цілому сприйнятий і після прийняття чинної конституції Франції 1958 р. Але з часом він змінився, і стала домінувати концепція арбітражу, за якою припускається активне втручання президента в державно-політичне життя. Глава держави вже розглядався не просто як символ національної єдності, а як, по суті, вождь нації.

Змінився і реальний державно-правовий статус президента Франції. Конституція не тільки надала президенту зовнішньої значущості, а й наділила його суттєвими повноваженнями, які він здійснює самостійно. До того ж відразу після введення конституції деякі її положення були інтерпретовані таким чином, що це призвело до ще більшого розширення компетенції глави держави. Зокрема, керівництво обороною і зовнішньою політикою належить до функції прем'єр-міністра і уряду в цілому, але на практиці його взяв на себе президент. Все це призвело до встановлення в країні такого державного ладу, який нерідко характеризується як «режим особистої влади» президента.

В усіх країнах з парламентарними і змішаною республіканською формами правління, важливим засобом забезпечення реалізації главою держави своєї компетенції є контрасигнування. В різних країнах сфера застосування інституту контрасигнування є різною. У країнах, де глава держави наділений більш широкими і реальними повноваженнями, сфера застосування інституту контрасигнування обмежена. Так, у Франції не

потребують контрасигнування рішення президента про призначення прем'єр-міністра, про референдум, про розпуск нижньої палати, про заходи надзвичайного характеру (надзвичайний стан), про призначення членів органу конституційного контролю - конституційної ради - і про передачу на її розгляд законопроектів, а також деякі інші.

До найважливіших повноважень глав держав у сфері здійснення законодавчої влади слід віднести право вето.

Президентським республікам найбільшою мірою притаманна практика відкладального вето. Тут право глави держави накладати вето на законопроект розглядається як один із механізмів, що забезпечує взаємодію президента і парламенту на принципах жорсткого розподілу влад. Дуже важливе значення мають повноваження Президента у сфері виконавчої влади, а саме: призначення членів уряду та припинення їх повноважень за пропозицією прем'єр-міністра; головування у Раді Міністрів; підписання декретів та ордонансів, прийнятих Радою Міністрів; право призначати на вищі цивільні і військові посади.

Традиційними можна вважати повноваження глав держав, пов'язані зі сферою реалізації судової влади. Серед них у першу чергу слід назвати право помилування, пом'якшення і відміни кримінальних покарань, визначених судом. Конституції містять різні визначення цього права, що зумовлює різний зміст і обсяг відповідних дій глав держав. До повноважень глав держав, співвіднесених зі сферою судової влади, треба також віднести встановлене в конституціях багатьох країн право призначати суддів або брати участь у процедурі таких призначень. Відповідні призначення в країнах з парламентарними і змішаною республіканською формами відбуваються за пропозицією уряду або спеціального органу, який має назву вищої ради магістратури або вищої судової ради.

Вищі ради магістратури безпосередньо призначають суддів, займаються питаннями їх службової кар'єри, розглядають дисциплінарні справи тощо. Склад цих рад формується по-різному, хоча найпоширенішими є процедури виборів, які проводяться палатами парламентів або самими суддями. Як правило, відповідні ради очолюють міністри юстиції. До винятків слід віднести Францію, де вищу раду магістратури очолює президент. Міністр юстиції визнаний його заступником. Сам же президент є «гарантом незалежності судової влади», в чому йому покликана допомагати вища рада магістратури (ст.64 Конституції). На практиці саме президент, наділений до того ж правом призначати інших членів ради, виконує роль головної фігури.

Президент має широкі повноваження і в сфері міжнародних відносин: він акредитує послів, направлених за кордон, та приймає вірчі грамоти іноземних послів; здійснює ведення переговорів та ратифікацію договорів; визначає напрямки зовнішньої політики; представляє Францію на дипломатичних зустрічах на вищому рівні; вирішує питання про участь армії у зовнішніх операціях; має право вводити в дію стратегічні військово-повітряні сили; призначає вищих офіцерів та головує в Раді Національної оборони.

Серед інших повноважень глави держави треба назвати право ініціювати референдуми, встановлене конституціями цілого ряду країн. Так, у Франції президент може передати на референдум законопроект за пропозицією уряду під час сесії парламенту або за спільною пропозицією обох палат.

Суттєвим є також встановлене основними законами багатьох країн право глав держав звертатись із посланням до парламентів або (та) до народу. Наприклад, у Франції президент має право зноситись з обома палатами парламенту за допомогою послань. Ці послання зачитуються в палатах, але не обговорюються. У період між сесіями парламент спеціально збирається, щоб заслухати президентське послання. Президент також наділений правом звертатись з посланням до нації з приводу встановлення надзвичайного стану.

Нарешті, значущими є встановлені в конституціях цілого ряду країн зі змішаною формою правління повноваження глав держав проголошувати надзвичайний стан. При цьому, як правило, питання ставиться ширше, і мова йде про військовий стан і навіть стан облоги. За текстом ст.16 Конституції Франції, за умов, коли національна незалежність, державні інститути, цілісність території держави або виконанню її міжнародних зобов'язань знаходяться у «серйозній і безпосередній загрозі», а нормальне функціонування органів державної влади не відбувається, президент вживає заходи, що «диктуються обставинами», після офіційних консультацій з прем'єр-міністром, головами палат парламенту і конституційною радою. Конституція Франції, на відміну від основних законів інших країн, не встановлює ніяких строків і лише визначає, що в основі відповідних заходів повинно бути покладено намагання забезпечити у «найкоротший строк» виконання завдань органів державної влади. У Франції президент використав право, встановлене в ст.16 конституції, лише один раз 1961 р. під час спроби військового путчу. Подібні положення іноді розглядають як своєрідну пересторогу тим, хто здатний вдатися до насильницьких методів у політичній боротьбі.

Отже, основною тенденцією розвитку політичної системи П'ятої республіки Франції в перші десятиліття її існування стало подальше посилення президентської влади, її персоналізація. Президент став на практиці не лише главою держави, але й главою уряду, одночасно послабилось і будь-яке протистояння законодавчої влади. Можна зазначити, що статус глави держави згідно з Конституцією 1958 р. у Франції значно відрізняється від попередніх, наділяючи його дуже широким колом повноважень, майже ніким не обмежених. Специфіка ж положення Президента у Франції в тому, що в межах своїх повноважень він нібито бере участь у функціонуванні кожної з гілок влади, і в той же час жодну з них не можна ототожнювати з Президентом. Така своєрідність правового статусу Президента республіки викликана не лише наміром укріпити президентську владу, а й необхідністю подолати слабкість виконавчої влади, що була викликана політичною нестабільністю та загрозою національній безпеці у попередні часи.